

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ПІДЛІТКІВ І ЮНАКІВ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B20z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Боднар (Миронко) Юлія Олегівна

Керівник:
Славіна Наталія Сергіївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної та
практичної психології

Рецензент:
Гончарук Наталія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАТЕВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ.....	7
1.1. Статева соціалізація та становлення статевої ідентичності.....	7
1.2. Особливості соціалізації хлопців та дівчат.....	15
1.3. Психологічні особливості підліткового віку.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВО РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ.....	30
2.1. Опис методик та процедур дослідження.....	30
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	32
2.3. Психологічна інтерпретація статево рольових орієнтацій у підлітків та юнаків.....	36
2.4. Методичні рекомендації щодо розвитку статево рольової ідентичності підлітків та юнаків.....	48
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62

ВСТУП

Актуальність проблеми. Ще Л.С. Виготський писав, що дитина, тільки-но народившись, вже є соціальною істотою, бо її оточує дорослий, багатоманітний, складно структурований соціальний світ. Без цього світу, який для дитини стає світом її спілкування з іншими людьми, вона не може існувати. Згодом цей світ розширюється, в нього включаються окрім батьків інші дорослі і діти. Отже, процес розвитку особистості відбувається в активній взаємодії людини з іншими людьми, тобто з соціальним середовищем.

Процес сексуальної соціалізації особистості спрямований на досягнення нею певного рівня сексуальної культури й обов'язково передбачає етап підготовки в цьому напрямі. Сексуальна революція значною мірою послабила моральні основи суспільства. Люди стали спокійніше ставитися до того, що інтимні стосунки відверто показують у кіно й на телебаченні. Сучасна індустрія сексуальної інформації (відео, живопис, поезія, музика) значною мірою орієнтує особистість на секс заради задоволення, а не заради кохання. Тому маємо серйозні відхилення в поглядах підлітків на сексуальну культуру, адже проблеми сексуальності людини, її статевої поведінки ще й досі часто оминають середню та вищу освіту, залишаються осторонь глибоких наукових досліджень і публічних дискусій. Тому сучасний стан духовно-моральної нестабільності потребує рішучих соціальних заходів щодо підвищення сексуальної культури підлітків.

Загальновідомо, що за останні роки в сексуальній поведінці й сексуальних установах нашої молоді, насамперед підлітків і юнаків, відбулися більші зміни. У Радянському Союзі, як відомо, ці теми були під заборонаю – «У нас в країні сексу немає». «Зараз відбувається глобальний процес зміни й ламання традиційної системи взаємин статей і гендерної

стратифікації. Відносини чоловіка й жінки у всіх сферах суспільного й особистого життя стають більше демократичними, а стереотипи маскуліності (мужності) і фемінності (жіночності) менш полярними» – так пише у своїй книзі «Підліткова сексуальність на порозі ХХІ століття» І. С. Кон, автор, що присвятив цій проблематиці багато своїх праць. Куди ж приведе цей процес? Яка динаміка статево рольових стереотипів і знань? Відповіді на ці питання допоможуть багатьом фахівцям в галузі психології й педагогіки, а так само інших науках.

Проблема статі торкається дуже важливих областей інтересів людини: демографію й медицину, психологію й педагогіку, право й мораль, проблеми злочинності тощо. Розуміння й знання в області диференціації статей необхідні для рішення проблем народжуваності й смертності, родини й виховання, профорієнтації тощо. Особливу актуальність здобуває соціальний аспект проблеми статі для нашої країни. Дуже часто правильна й справедлива ідея рівноправності чоловіків і жінок трансформується й трактується як «однаковість» і «взаємозамінність» у всіх областях людської діяльності. Це створює багато труднощів і приносить велику шкоду.

Особливої актуальності в умовах розбудови громадянського суспільства, вибору власної лінії поведінки та творенні особистого щастя набувають проблеми гендерного розвитку особистості. Саме в культурі суспільства формується концепція чоловічої і жіночої психології. Експериментальне дослідження особливостей формування гендерної ідентифікації та соціалізації є досить актуальним та важливим питанням в контексті вивчення проблем само-ідентифікації та становлення особистості. Проблема гендерної соціалізації – це міждисциплінарна проблема, яка охоплює широке коло питань. Але, на жаль, гендерна соціалізація індивіда як формування гендерних рис, які можна вважати найбільш стійкими рисами особистості, досліджена недостатньо.

Отже, актуальність і недостатність опрацювання даної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні психологічних особливостей статевої соціалізації сучасних підлітків і юнаків.

В основу дослідження покладено **припущення** про те, що розвиток статево рольових знань у сучасних підлітків, як у дівчат, так і у хлопців, іде від невизначеного або традиційного типу в підлітковому віці до андрогенного типу в юнацькому віці.

Для досягнення мети дослідження були поставлені та послідовно розв'язані такі **завдання**:

1. Проаналізувати формування статево рольових знань із погляду сучасної психологічної науки.

2. Охарактеризувати статево рольову поведінку молодших підлітків.

3. Охарактеризувати статево рольову поведінку старших підлітків.

4. Порівняти статево рольову поведінку хлопчиків і дівчаток, юнаків

та юнак.

Об'єктом дослідження виступають підлітки та юнаки.

Предмет дослідження: особливості статевої соціалізації сучасних підлітків та юнаків.

Методи дослідження. У роботі використовувалась система методів, що включає: теоретичний аналіз літературних джерел з метою визначення стану розробленості означеної проблеми, методи спостереження, експертних оцінок, бесіди, аналізу продуктів діяльності, статистичні методи. Для діагностики статево рольової поведінки підлітків та юнаків використано методики: опитувальник С. Бема, методика Т.О. Араканцевої і О.М. Дубовської та проєктивна методика «Намалюй ідеального чоловіка й жінку. Намалюй себе».

Контингент досліджених. Дослідження проводилось на базі Хотинського ліцею №5 – опорному закладі середньої освіти Хотинської міської ради Дністровського району Чернівецької області. В

експериментальній роботі на різних етапах дослідження брали участь 60 підлітків (30 дівчат і 30 хлопців) у віці 14-17 років.

Методологічною основою нашого дослідження виступили теоретико-експериментальне вчення Б.Г. Ананьєва про людину (вивчення статевих характеристик як індивідуальних властивостей індивіда і їх зв'язок із особливостями його соціальної поведінки), культурно-історична концепція Л.С.Виготського (залежність рівня розвитку від соціокультурної ситуації). Їм відповідають основні положення інтерпретаційних схем гендерних досліджень західних науковців (концепція соціальної ідентичної особистості Х.Теджфела і Дж.Тернера, соціально-конструктивістський підхід).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблена програма експериментального вивчення статево рольової поведінки підлітків та юнаків, може бути використана практичними психологами в навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались та отримали схвалення на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2024р.).

Структура роботи. Робота обсягом 67 сторінок, включає вступ, два розділи (теоретичний та експериментальний), висновки до розділів, загальні висновки та список використаної літератури (60 найменувань).

ВИСНОВКИ

Отже, у рамках нашої роботи ми розглянули проблеми статево рольової соціалізації й формування статево рольових стереотипів і знань, становлення й розвитку Я-Концепції в підлітковому і юнацькому віці, з погляду сучасної психологічної науки.

Ми провели дослідження, спрямоване на вивчення утримування й динаміки статево рольової орієнтації сучасних підлітків і юнаків.

Це дослідження показало нам, що розвиток людини як представника тієї або іншої статі не настільки однозначний, як здавалося нам раніше. Сучасна ситуація розвитку підлітків, юнаків і суспільства в цілому трохи утрудняє розвиток статево рольової соціалізації й формування статево рольової орієнтації. Це можна пояснити тим, що з'явилося набагато більше індивідуальних варіацій, які враховуються в соціумі, а так само в культурі на сучасному етапі немає однієї правильної й вірної відповіді, все це утрудняє процес входження підлітка в дорослий мир, але імовірно, робить його більше сильним і стійким.

Так само слід зазначити, що процес формування повноцінних статево рольових орієнтацій не закінчується в ранньому юнацькому віці й закінченням школи. Видимо, цей процес зачіпає й більше старші періоди й, імовірно, наша гіпотеза може підтвердитися повністю, якщо продовжити дослідження на студентах, а так само зіставити ці результати з результатами дорослих, зрілих людей.

1. Порівнюючи динаміку статево рольової орієнтації хлопців і юнаків, можна сказати, що виростає виразність маскулінних якостей. Це виявилось в збільшенні числа підлітків з маскулінною спрямованістю й при аналізі образів «Реального Я», де висока виразність маскулінних якостей супроводжується високою виразністю фемінних якостей в 13-14 років, в 15-16 років перевага маскулінних якостей стає очевидним. Все це говорить про те, що наша основна гіпотеза відносно хлопчиків не підтверджується.

2. Порівнюючи динаміку статево рольової орієнтації у дівчаток і дівчин, можна говорити про те, що розвиток орієнтацій іде до андрогенності. Про це свідчать дані про кількість андрогенних дівчинок в 7 і 10 класах, а так само аналіз виразності маскулінних і фемінних якостей в «Реальному образі». Отже, відносно динаміки статево рольової орієнтації у дівчин наша гіпотеза підтверджується.

3. Розглядаючи співвідношення «Ідеального Я» і «Реального Я» у хлопчиків і юнаків можна говорити про зближення цих образів з віком. Про це можна судити по ступені виразності якостей, наприклад, хлопчики 7 класу хочуть бути більше вольовими, доброзичливими, терпимими, при цьому юнака 10 класу себе вже вважають у достатньому ступені вольовими, доброзичливими й т.д. У дівчин ця тенденція виражена слабкіше: «Ідеальне» і «Реальне Я» в 7 і 10 класах розходяться менше.

4. Як для хлопчиків, так і для дівчинок всіх віків близькі образи Ідеального чоловіка й батька, ідеальної жінки й матері. Можна припустити, що образ ідеального чоловіка й ідеальної жінки будується на образах батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамова Г. М. Сучасні аспекти планування сім'ї : *навчальний посібник*. Київ : Просвіта. 2012. 320 с.
2. Бабич В. Батькам про особливості морально-статевого виховання дітей підліткового віку. *Директор школи*. 2005. №2. С. 21–24.
3. Брандт Г.А. Природа жінки. Заїсти : Гуманітарний університет. 2000. С. 87–99.
4. Бжинська Ю. Статеве виховання як невід'ємна частина морального виховання. *Рідна школа*. 2001. № 3. С. 39–41.
5. Бондар Г. Основи статевого виховання: (учнівський всеобуч). *Виховна робота в школі*. 2007. № 1. С. 49–52.
6. Безпалько О. В. Характеристика батьківства. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : *навчальний посібник*. Київ : Логос, 2003. С. 62–63.
7. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини : методичні матеріали. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №5. С. 36–49.
8. Буніна Л. М. Усвідомлене батьківство як соціально-педагогічне явище. *Вісник Луганського державного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2003. №7. С. 18–20.
9. Варій М. Й. Психологія особистості. Київ : ЦУЛ, 2008. 592 с.
10. Василенко О. Від теорії до практики статевого виховання школярів. *Рідна школа*. 2005. №4. С. 32 – 36.
11. Вереніч В. Посібник для тренерів з проведення просвітницьких занять з населенням з питань репродуктивного здоров'я і планування. Київ. 2012. 133 с.
12. Вовк І. Б. Контрацепція для сексуально активних осіб віком до 18 років [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://health-ua.com/pics/pdf/P_19_1/77.pdf.

13. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: *науково-методичний збірник*. за ред. Т. В. Говорун. Київ : Інститут змісту та методів навчання, 2006. 168 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови. укладач В. Бусел. Ірпінь : Перун, 2004. 1140 с.
15. Вступ. Методичні рекомендації про виховання культури поведінки учнів. *Класний керівник*. 2010. № 11. С. 24–30.
16. Гаубас С.М. Особливості статевого виховання дітей різного віку в сучасних умовах. *Все для вчителя*. 2006. № 1–2. С. 22–25.
17. Говорун Т. В. Сексуальна поведінка підлітків: традиції соціалізації. *Шкільна бібліотека*. 2007. №11. С. 140–143.
18. Головач Л. Я. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Івано-Франківськ, 2016. 240 с.
19. Голоцван О. А. Надання медико-соціальних послуг дітям та молоді на основі дружнього підходу : *методичні рекомендації*. ЮНІСЕФ. Київ. 2008. 180 с.
20. Гриньова М. В., Коберник О. М. та ін. Основи сучасного виховання: *навчальний посібник*. Полтава : Астроя, 2015. 345 с.
21. Грибенко І. В. Школа і сім'я як агенти соціалізації підлітків. *Соціальна психологія*. 2009. № 5(37). С. 153–158.
22. Довідник з питань репродуктивного здоров'я / за ред. проф. Н. Г. Гойди. Київ : Видавництво Раєвського, 2004. 128 с.
23. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку. *Дошкільне виховання*. 2006. №2.
24. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів. Вінниця : ВДПУ, 2007. 379 с.
25. Кравець В. Гендерна педагогіка : *навчальний посібник*. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.

- 26.Кравець В. П. Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя. *Тернопільський державний педагогічний університет*. Тернопіль : Богдан. 1997. 180с.
- 27.Кравченко Т. В. Сутнісні характеристики соціалізації. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 3. С. 11–20.
- 28.Киричук В. О. Розвиток та соціалізація особистості у сучасному суспільстві. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11. С. 22–26.
29. Кузнецова О. Статеве виховання як педагогічна проблема. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2002. Вип. 4–8. С. 66–73.
25. Кузнецова О. Статеве виховання школярів : *навчальний посібник*. Миколаїв : ІЛОН, 2004. 176 с.
30. Лещук Н.О.Вирішувати нам – відповідати нам : *навчальний посібник*. Київ : Наш час, 2008. 271 с.
31. Клінічний протокол планування сім'ї. Київ. 2006. 96с.
32. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: *монографія*. Київ : КМПУ ім. Б.Грінченка, 2008. 434 с.
- 33.Медведев Г. П., Над'ярний А. В. Все починається в сім'ї... Із азбуки сімейного виховання. Київ : Молодь, 1983. 104 с.
- 34.Методика освіти «рівний – рівному» : *навчально-методичний посібник* Н.О.Лещук, Ж. В. Савич, Н. В. Заверико, Н. В. Зимівець. Київ : Наш час, 2009.
- 35.Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології : *Навчальний посібник*. Київ : Просвіта; Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 2000. 286с.
- 36.Нагула О.Л. Батьківська компетентність як чинник психічного розвитку дитини [Електронний ресурс]. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. Режим
37. доступу: <http://>

- 38.Макаренко С. Психологічні особливості статево-рольової ідентифікації учнівської молоді. *Педагогічна думка*. 2004. №4. С. 23–31.
39. Палій А. Росте майбутня жінка, мати: Статеве виховання в сім'ї. *Дошкільне виховання*. 2006. №3. С. 18 – 19.
40. Олійник Л. Статеве виховання: *навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку*. Миколаїв : Принт-Експрес, 2009. 112 с.
41. Панагушина О. Є. Соціально-педагогічна робота з учнями підліткового віку. Київ : Освіта. 2006. 46 с.
42. Петрунько О. В. Соціалізаційний потенціал медіасередовища. *Соціальна психологія*. 2007. Спеціальний випуск. С. 71–83.
43. Петрунько О. В. Інтернет як технологія соціалізації дітей та молоді. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 1. С. 85–95.
44. Проблеми і перспективи становлення 12-річної середньої школи : *Навчально-методичний посібник*. За ред.. В. Ф. Паламарчук, Л. І. Даниленко. Київ : Логос, 2003. 480с.
45. Семиченков П., Заслуженюк В. Практикум із сімейного спілкування. *Шкільний світ*. 2002. №1.
46. Сечейко О. До проблеми сексуального виховання. *Рідна школа*. 2000. №1. С. 25 – 26.
47. Сечейко О.В. Статеве виховання підлітків у сучасних умовах: Проблеми виховання. *Педагогіка і психологія*. 2000. №4. С.93–98.
48. Статеве виховання підлітків батьківський лекторій. *Все для вчителя*. 2000. №26. С. 4–13.
49. Стельмахович М. Виховний потенціал української родини. *Вчитель*. 1998. №6. С. 52– 55.
50. Сивохоп Я. М. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підвищення кваліфікації педагогів з питань формування навичок здорового способу життя підлітків. *Науково-методичний*

- журнал «Нова педагогічна думка». №2 (74) 2013. Рівне : РОППО, 2013. С. 27–29.
51. Сивохоп Я. М. Використання тренінгових технологій в процесі підвищення кваліфікації педагогів з питань формування навичок здорового способу життя підлітків. *Актуальні проблеми соціальної роботи: волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи : Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції* / за ред. І. В. Козубовської. Ужгород, 2013. С. 102–104.
52. Сивохоп Я. М. Основні підходи щодо формування навичок здорового способу життя учнівської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* / ред. кол. І. В. Козубовська (голова) та ін. №18. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. С.102–104 (Педагогіка. Соціальна робота).
53. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1978. 263 с.
54. Трухін І.О., Шпак О.Т. Виховна робота з учнями середнього шкільного віку. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 9. С. 9–17.
55. Туріщева Л.В. Вікові аспекти виховання школярів. *Виховна робота в школі*. 2006. №8. С. 36–41.
56. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : *методичні матеріали* / за заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ : Наук. світ, 2004. 107 с.
57. Фурман А.В. Методика визначення особистісної адаптованості школярів. *Науково-методичний збірник «Психологія»*. Київ : Освіта. 1993. № 41. С. 20–30.
58. Шикирава Н. Формування статевої моралі учнівської молоді. *Психолог*. 2004. № 23–24. С. 45–48.
59. Шумілін Е. А. Психологічні особливості особистості школяра. За заг. ред. М. Варій. Львів : Спіраль, 2019. 252с.

60.Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активнее соціально-психологічне навчання: [Текст] : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2004. 679 с.